

KUR'AN-I KERİM'DEKİ İTÂB ÂYETLERİ

Doç. Dr. Abdülbaki TURAN

İtab lügatta bir kimseyi yaptığı bir işten dolayı kınamaktır. Kur'an'da geçen itab âyetlerinin manası ise şudur : Kur'an-ı Kerim'in mahdut birkaç âyetinde Hz. Peygamber (sav)in görüşünde en iyi olanı terkettiği tescil edilmiş ve bu sebeple Allah tarafından kendisine itab tevcih edilmiştir. Şüphesiz insaf sahibi olan herkes, Kur'an'ın Allah kelâmı olduğuna kesinlikle hükmeder. Eğer Kur'an Hz. Muhammed (sav) in sözü olsaydı; bu itabı kendi şahsı hakkında tescil ve ilân etmezdi.

Hz. Peygamber (sav) insanlık alemi için en büyük örnektir. O'nun Allah tarafından itaba tabi tutulması hususunda üç esası gözönünde bulundurmak gerekir :

1 — Hz. Peygamber'in itaba sebep olan zellesi açık olan ilâhî bir emre muhalefet etmek veya çirkin fiillerden birini işlemek gibi sefil ruhlu insanların işledikleri hatalar cinsinden değildir. O'nun işlediği zelle, açık nassın olmadığı hususlarda olmuştur. O, açık nass olmayan bazı hususlarda imal-ı nazar etmiş, iyice düşünmüş ve bütün gayretini sarfetmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen hilâf-ı evlâ olanı yapmıştır (1).

2 — Allah taâlâ hiçbir zaman Resulünün zelle üzere devam etmesini dilememiştir. Çünkü Allah, bütün söylediklerinde ve yaptıklarında Resulullah'a uymayı emretmiştir. Şayet Allah Hz. Peygamber'in zelle üzere devam etmesini dileseydi, bu dileme zımnan yanlışın doğruya ve hakkın batıla eşit olduğunu ikrar olurdu. Neticede insanlar için içinden çıkılmaz bir karışıklık meydana gelirdi.

Allah, Resulüne doğru olanı açıklar. Ancak bazen bu açıklama ile birlikte Hz. Peygamber (sav) i cezalandırmak değil de onu yöneltmek ve kemâle erdirmek gâyesiyle kendisine uyarıda bulunmuştur.

3 — Hz. Peygamber (sav) hiçbir aşağılık duygusuna kapılmadan Rabbinin kendisine yönelttiği itabı ihtiva eden ilâhî vahyi almış ve gizlememiştir (2).

(1) Prof. Dr. Abdül-Azîm ez-Zerkanî, Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an, Kahire, 1362/1943, II, 389 - 392.

(2) Menahilu'l-İrfan, II, 392.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber (sav) e yöneltilen itablar sert ve yumuşak olmak üzere iki çeşittir. Bunları misallerle açıklayalım :

1 — Allah taalâ et-Tevbe suresinin 43. âyetinde şöyle buyurmaktadır : «Hay Allah âfiyet veresice, şu (özünde) sadık olanlar sana besbelli oluncaya ve sen o yalancıları bilinceye kadar, neden izin verdin onlara?» (3).

Hız. Peygamber (sav), kendisine gelip izin talebinde bulunan ve mazetlerini beyân eden bazı münafıklara Tebük gazvesine katılmamaları hususunda izin verdi. Hız. Peygamber (sav), özür sahiplerinin özürlerini kabul etmiyor imajını vermemek için onların bu özürlerini kabul etti. Fakat Allah taalâ ona itabta bulundu, tam bir araştırma yapmasını emretti ve bu gibi durumlarda zahiri hallere aldanmaması gerektiğine işaret etti. Zira bu zahiri ahval gerisinde gâyelerin en sefilî bulunmaktaydı. Alemle-rin Rabbinden Resulullah'a hitap tarzında gelen ve AF ile başlayan bu itabın hafif bir itab olduğu gizli değıldir (4).

2 — «Hiç bir Peygamber'in yer yüzünde ağır basıp zaferler kazanın-caya kadar esirler alması (vaki) olmamıştır. Siz geçici dünya malını arzu ediyorsunuz. Halbuki Allah âhireti ister. Allah azizdir (dostlarını düşman-ları üzerine galib kılandır), hâkimdir (her hale layık olanı hakkiyle ve hik-metleyle) bilendir. Eğer Allah'ın geçmiş bir yazısı olmasaydı aldığınız (FİDYE) de size herhalde büyük bir azâb dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah çok yarlıgayıdır, çok esirgeyicidir» (5).

«BEDİR» günü Kureyş eşrafından yetmiş esir getirilmişti. Hız. Pey-gamber (sav) bu esirler hakkında ashabına danıştı: Ashaptan bazıları bu esirlerin mutlaka öldürülmeleri gerektiğini söyledi. Bazıları da onların ha-line acıdı ve fidyeye karşılığında salıverilmeleri görüşünü tebarüz ettirdi. Hız. Peygamber'in karakterinde merhamet mevcuttu. Dolayısıyla yüce ka-rakteri ve geniş şefkatı gereği fidyenin kabulüne işaret edenlerin görüşü-nü benimsedi. Hız. Peygamber'in bu görüşü benimsemesinin şu sebeple-ri vardı :

1 — Bu esirlerin müslüman olmalarını ummak,

2 — Müslümanların ferdi ve umumi işlerinde bu fideden istifade et-meleri keyfiyeti. Fakat hemen sonra yukarıda zikredilen âyet-i kerimeler nâzil oldu (6).

(3) et-Tevbe, 43.

(4) Menahilu'l-İrfan, II, 392.

(5) el-Enfal, 67 - 69.

(6) Menahilu'l-İrfan, II, 393.

3. Misâl: Allah taâlânın şu müberet âyetleri : «Yüzünü ekşitip çevirdi. Kendisine o a'ma geldi diye. (onun halini) sana hangi şey bildirdi? Belki o, (senden öğrenecekleriyle) temizlenecekti. Yahut öğüt alacaktı da (senin) bu öğüd(ün) kendisine fayda verecekti. Amma kendisini müstağni gören adam (yok mu?) işte sen onu karşına alıyorsun. Halbuki onun temizlenmesinden sana ne? Amma sana koşarak gelen kimse, o (Allah'tan) korkar bir (adam) olduğu halde; sen kendisini bırakıp ta oyalanırsın. Sakın (bir daha böyle yapma). Çünkü o (Kur'an) bir öğüttür» (7).

Hz. Peygamber (sav) bir gün Kureyş eşrafından bazılarını İslâma davet etmekle meşgul iken, Abdullah ibni Ümmi Mektum adındaki sahâbi huzuruna geliyor. Abdullah a'ma bir şahıs idi. Evvelce İslâmın nuruyla müşerref olmuştu. O, Resulullahın hidayete ermeleri konusunda son derece istekli olduğu bu Kureyş eşrafının Hz. Peygamber'in yanında olduklarından ve Hz. Peygamber'in onlarla meşgul bulunduğu haberdâr değildi. Hz. Peygamber'in gâyesi, bu Kureyş eşrafının İslâma girmelerini sağlamak ve bunlar vasıtasıyla araplardan bir çoğunun İslâmla müşerref olmalarını temin etmekte. Bu sahâbi (Abdullah ibni Ümmi Mektum) neyi sormak için Resulullahın huzuruna gelmişti? O müslümandı. İslâmdan sormaması tabii idi. Bilâkis o, Resulullah'tan daha fazla ilim ve irfan almak istiyor ve şöyle diyordu : «Ya Resulellah Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret.»

Hz. Peygamber (sav) kendini, İslâma davet ettiği müşrik ve kaba bir toplulukla, mütevâzi, müslüman ve kendisinden daha fazla ilim ve irfan talebinde bulunan bir şahıs arasında buldu ve bu Kureyş eşrafının ileri gelenlerine yönelmeyi tercih etti. Ve Abdullah ibni Ümmi Mektum'a yüzünü ekşitti. Hz. Peygamber (sav) in bu davranışı, İbni Ümmi Mektuma hakarettten ve halini beğenmemekten dolayı değildi. Aksine bu davranış, Kureyş eşrafının hidayete ermeleri hususunda beslediği şiddetli arzudan kaynaklanıyordu. Zira Resulullah (sav) onları İslâma davet için müsait bir ortam bulmuştu. Dolayısıyla bu fırsatı kaçırmak istemiyordu. İşte bunun üzerine Allah taâlâ Hz. Peygamber'e indirdiği mezkûr âyetlerde bir itab tevcih etti. Bu itab, yüce prensiplerden bir prensibin zihinlere yerleştirilmesini hedef ittihaz etmekteydi şöyleki: Ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, İslâmdan yüz çevirenlerden yüz çevirmek gerekir. Ve halleri ne kadar düşük olursa olsun, İslâma yönelenlere yönelmek lazımdır.

Evet, Allah taâlâ burada Resulüne bir itab tevcih etmiştir. Fakat bu itabın arkasında, Resulullah'ın, düşmanlarına karşı beslediği merhameti, ilâhî davetteki samimiyeti, vazifesindeki ciddiyeti ve bütün insanların hi-

dayete ermeleri babında gösterdiği içten arzuyu müşahede etmemek mümkün müdür? Allah Resulünün şerefine şeref katsın (8).

Abdü'l-'Azim ez-Zerkanî yukarıda zikredilen 'ABESE suresindeki bu itabı sert bir itab olarak göstermektedir. Bazı Ehl-i Sünnet müfessirleri de bu itabı sert bir itab olarak tavsif ederken, bir kısım müfessir ise, bu itabı sert şöyle dursun, neredeyse bu itaba bir taltif gözüyle bakmış ve Hz. Peygamber'in hilâf-ı evlâ olan hiçbir şey yapmadığını ifade etmiştir. Birçok alimler de Kur'an'daki itabların, en faziletli olanın terkedildiği için vukubulduğunu söylemişlerdir. Şi'a müfessirleri ise umumiyetle Kur'an'da Hz. Peygamber'e tevcih edilen itab bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Biz burada özellikle değişik hatta garip denebilecek derecede çeşitli yorumlara ve tefsirlere sahne olan «ABESE», Tahrim, Enfal ve Tevbe surelerindeki itablar üzerinde duracak, müteaddit müfessirlerin bu itablar hakkındaki tefsirlerini aktaracak, kimin hata ettiğini kimin de isabet kaydettiğini belirtmeye çalışacağız :

'Abese Suresindeki itabın sert ve şiddetli olduğunu iddia eden müfessirler :

1 — Alusî : Bu müfessir «Amma (zengin olduğu için) kendisini müstağni gören adam (yok mu?) işte sen onu karşına alıyorsun» (9) âyetinin tefsirinde aynen şöyle diyor: «Yani kendisini müstağni göreni karşına alıyor irşad ve islâh edilmesine önem vermek suretiyle peşine düşüyorsun. Burada, Hz. Peygamber (sav) in, bahis konusu bu müşriklerle sohbet etmekten zinhar kaçınması vurgulanmaktadır. Çünkü sırt çeviren bir kimseye yönelmek mürüvveti (vakarı) ihlâl edici bir davranıştır. Bunun için şair :

«Bana yaklaşmaktan hoşlanmayan olursa,
Bende ona yaklaşmaktan hoşlanmam.

Benim yumuşaklığımı istemiyene
Ben de yumuşak davranmam.

Allah'a yemin ederim ki, şayet o (sevgili) bir gün
benim sohbetimden hoşlanmamış olsaydı;

Ben ona «Benimle sohbet etmekten vazgeç derdim.»
 demiştir (10).

(8) Menâhilü'l-İrfan, II, 394 - 395.

(9) Abese, 5 - 6.

(10) Alusî, Ruhü'l-Ma'ani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-'Azim ve's-Seb'il-Mesani, XXX, 40 - 41.

Alusi'nin, Hz. Peygamber (sav) den sözederken «Çünkü sırt çeviren bir kimseye yönelmek vakarı ihlâl edici bir davranıştır» tarzındaki ifadesi ve peşinden şairin adını belirtmeden (KİYLE = denildi) ile yukarıdaki şiirleri güya istishâd makamında zikretmesi, Resulullah (sav) in nübüvvet makamına kesinlikle layık değildir. Bu tür sözleri oldukça incitici olarak telâkki etmekte ve Alusi gibi büyük bir müfessire yakıştırmamaktayız.

2 — Fâhru'd-Din er-Razi : Razi de Abese suresinin tefsirinde şöyle der: «Abese suresinde cereyan eden olayın dış görünüşü, zenginlerin fakirlere tercih edildikleri ve fakirlerin kalblerinin kırıldığı şüphesini uyandırıyor. İşte bu sebepten dolayı itab vuku bulmuştur. Bunun benzeri Allah taâlânın şu mübarek sözüdür: «Sabah, akşam Rablerine, sırf O'nun cemâlihi diliyerek dua edenleri (huzurundan) kovma» (11).

Umarık ki bu itab, Hz. Peygamber'den sadır olan bu zahir fiilden dolayı olmamış, bilâkis Hz. Peygamber'in kalbindeki temayülden ötürü olmuştur, şöyleki: Hz. Peygamber (sav), yanına gelen müşriklerin akrabalıkları, şerefleri ve mevkilerinin yüceliği sebebiyle kalben onlara temayül etmiştir. Körden (İbni Ümmi Mektum'dan) nefret etmesi de onun körlüğü, Hz. Peygamber'le akrabalık bağlarının bulunmayışı ve şerefinin azlığı sebebiyle olmuştur. Hz. Peygamber'in bu sebepten dolayı İbni Ümmi Mektum'a yüzünü ekşitip çevirince, itab vuku buldu» (12). Razi sözlerine şöyle devam ediyor: «Buradaki itab, zenginlerin fakirlere tercih edildiği şüphesini uyandırmaktadır. Bu husus ise, Hz. Peygamber (sav) in şanına layık değildir. Durum böyle olunca, bu itab ihtiyatı terk etmek ve efdal olanı bırakmak meyanında cereyan etmiş olur. Binaen aleyh, Hz. Peygamber'in böyle hareket etmesi kesinlikle günah sayılmaz» (13).

Görüldüğü vechiyle, Razi'nin buradaki teşhis ve tesbiti pek isabetli olmamıştır. Zira Hz. Peygamber (sav) in buradaki niyeti ve gâyesi halisane'dir, bütün çabası ve gâyesi İslâmî yaymaktır. Yoksa onun gayesi zenginini fakire tercih etmek değildi. Resulullah böyle bir davranıştan kesinlikle münezzehtir.

3 — Zamahşeri : Abese suresindeki itabı sert bir itab olarak kabul eden ve bu itab hususunda aşırı bir tutum içinde bulunan Zamahşeri şöyle diyor: «Hz. Peygamber'den sadır olan (yüz ekşitme) den (gaib siğası kullanmak suretiyle) haber vermek, bilâhare Hz. Peygamber'e hitab şeklinde yönelmek, inkârın fazlalığına delâlet eder. Bu, kendisine karşı bir cinayet işleyen bir caniyi insanlara şikâyet eden, sonra şikâyette kızışın-

(11) el-En'am, 52.

(12) Fâhru'd-Din er-Razi, Mefatihul-Ğayb, XXXI, 55, Kahire, tarihsiz.

(13) a.g.e.,XXX, 55.

ca, tehditle ve isbat-ı delil ile o caniyeye yönelen kimse gibidir. Abdullah İbni Ümmi Mektum'dan «KÖR» diye sözetmekte de buna benzer bir durum mevcuttur: Sanki Allah taâlâ şöyle buyuruyor: «Hz. Peygamber (sav) İbn Ümmi Mektum'a yüzünü ekşitip çevirdi. Zira o kördü, kör olduğu için buna mustahak bulundu» (14).

Zamahşeri'nin bu görüşünü tasvib etmek mümkün değildir. Çünkü bahis konusu surenin başında Allah'ın Hz. Peygamber'den gaib zamiriyle söz edişinde, Hz. Peygamber (sav) i iclâl ve ta'zim mevcuttur. «O'nun hâlini SANA hangi şey bildirdi?» şeklindeki hitapta ise, bir ünsiyet ve bir hitab hazzı vardır. Zamahşeri'nin iddia ettiği gibi gaybetten hitaba geçişte inkârın hoş görmezliğin fazlalığına delil değildir (15). Hele Zamahşeri'nin Allah ile Resulü arasında cereyan eden bu olayı bir caniyeyi şikâyet edenin sergilediği tabloya benzetmesi, son derece sakıncalı bir davranıştır. Bu teşbih, en nazik bir tabirle ölçsüz ve kaba bir teşbihten başka bir şey değildir. Hz. Peygamber'in İbni Ümmi Mektum'dan yüz çevirmesi, kör olduğundan dolayı olmadığı, o sırada Kureyş'in ileri gelenlerini İslâma davet etmekle meşgul bulunduğu hususu gözden ırak tutulmamalıdır.

4 — Beydavi: Beydavi de maalesef Abese suresini tefsir ederken aşırı gitmiş ve şöyle demiştir: «A'manın zikredilmesi, Hz. Peygamber'in Kureyşlilerin ileri gelenleriyle konuşmasını kesmek hususunda İbni Ümmi Mektum'un mazur olduğunu bildirmek ve acımaya daha çok mustahak görülmesi gerektiğini iş'ar etmek içindir. Veyahutta inkârın fazlalığını belirtmek sebebiyledir. Sanki Allah şöyle buyurmuştur: «İbni Ümmi Mektum kör olduğu için Hz. Peygamber ona sırt çevirdi. Allah'ın «O'nun halini SANA hangi şey bildirdi?» sözündeki iltifatta da (gaib siğâsından muhatab siğâsına geçişte de) inkârın fazlalığı göze çarpmaktadır» (16).

İbni Ümmi Mektum'un kör olması, Resulullah'ın, Kureyşin ileri gelenlerini İslâma davet edişini ve dolayısıyla bu konudaki konuşmalarını dinlemesine mani teşkil etmez. Evet İbni Ümmi Mektum Hz. Peygamber'in kimlerle konuştuğunu bilmeyebilirdi. Fakat en azından konuştuğunu biliyordu. Binaen aleyh, körlük açık bir mazeret değildir.

Beydavi'nin: «Allah'ın. İbni Ümmi Mektum'dan a'ma diye sözetmesi, onun daha çok acımaya mustahak olduğuna delâlet etmek içindir» tarzındaki ifadesine gelince; şirki ortadan kaldırmaya çalışmanın daha önemli olduğunu hiçbir kimse inkâr edemez. Özellikle bunda dini yüceltmek ve insanları kemale erdirmek vardır ki, peygamberlerin bi'setinden murad

(14) Zamahşeri, el-Keşşaf, VI, 209, Daru'l-Mushaf, Kahire.

(15) Şihabu'd-Din el-Hafaci, İnyetu'l-Kadi ve Kifayetu'r-Radi alâ Tefsiri'l-Beydavi, VIII, 320, Kahire, 1283.

(16) Kadi Beydavi, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, II, 296, Mısır, 1375/1955.

olan esas gâye de budur. Beydavi'nin: «... Veya kör diye sözetmek, inkârın fazlalığı sebebiyledir. Sanki Allah taâlâ şöyle buyurdu...» tarzındaki görüşüne de katılmak mümkün değildir. Zira gerçek şudur ki, Hz. Peygamber'in yüzünü ekşitip çevirmesi, Kureyşlilerin ileri gelenlerini İslâma davet, kalblerini bu yüce dine ısındırmak için olmuştur. Öyleyse inkâr (hoşgörmezlik) ve inkârın fazlalığı dış görünüşe binaendir. Gaib sığasından muhatap sığasına geçişte de durum böyledir. Kaldı ki evvelce de zikrettiğimiz gibi bu kabil yerlerde iltifat, hitap lezzetiyle taltif etmeye hamledilmelidir.

Bize öyle geliyor ki, Allah'ın, İbni Ümmi Mektum'dan «KÖR» diye sözetmesi, Kureyşin ileri gelenlerine bir ta'rizdir. Şöyleki: Onlar görür oldukları halde, taklitten kurtulmadıkları ve tahkikten yüz çevirdikleri için mu'cizeleri görmekten yoksundurlar. Halbuki İbni Ümmi Mektum kör olduğu ve Resulullah'ın doğruluğuna delalet eden birçok mucizeyi görmediği halde; Hz. Peygamber'in ahvalında tam anlamı ile tefekkür etmiş ve onu doğrulamıştır. Bu itibarla onlar haddi zatında kördürler. İbni Ümmi Mektum ise, hakikatte görendir. İşte bu güzel incelikten dolayı Allah İbni Ümmi Mektum'dan «KÖR» diye söz etmiştir. Bu ilahi tabirde, İbni Ümmi Mektum'u yüceltmek mevcuttur. Ve bu tabir, onun büyük sahibilerden olduğuna da uygun düşmektedir (17). Beydavi: «Amma (zengin olduğu için) kendisini müstağni gören adam yok mu? İşte sen onu karşına alıyor (ona yöneliyor)sun. Halbuki onun temizlenmesinden sana ne? Amma sana koşarak gelen kimse, o, (Allah'tan) korkan bir (adam) olduğu halde; sen kendisini bırakıpta oyalanırsın.» (18) âyetinin tefsirinde de şöyle diyor: «Umarım ki, tasaddi (karşısına almak, yönelmek) ve telehhi (bırakmak, oyalanmak) nin zikredilişi, itabın, Hz. Peygamber'in kalbinin zengine karşı gösterdiği ihtimamdan ve fakirden yüz çevirişinden dolayı meydana geldiğini ve bu gibi hususların Hz. Peygamber'e yakışmadığını iş'ar etmek içindir (19). Yani itab, Hz. Peygamber'in mübarek kalbinin sureten zengine ihtimamından ve fakirden yüz çevirişinden dolayı olmuştur. Eğer böyle olmasaydı, Hz. Peygamber bundan ötürü itaba muhatap edilmeyecekti. Zira tasaddi ve telehhi'nin kalbi bir ihtimamdan dolayı olması akla gelen ilk husustur. Bunun için Beydavi: «UMARİM» tabirini kullanmıştır. Beydavi'nin bu iddiası kabul edilse bile; zengine ihtimam göstermenin zenginliğinden dolayı, fakirden yüz çevirmenin de fakirliğinden ötürü olması gerekmez. Hz. Peygamber'den böyle bir halin zuhuru hatıra gelmeyen bir husustur. Bilâkis Hz. Peygamber'in Küreyşin ileri gelenleriyle meşgul olması, onların İslâmla müşerref olmalarının, başkalarının İslâma gir-

(17) Beydavi Haşiyesi Konavi, VII (tekmile), 40, Amire Mat. İst., 1286.

(18) Abese, 5 - 10.

(19) Envaru't-Tenzil, II, 96.

melerine sebep olmasından dolaydır. Keza Hz. Peygamber'in fakirden yüz çevirişinin de, rivayetin delâleti vechıyla fakirin (İbn-i Ümmi Mektum'un) hidayet nuru ile aydınlanmış olduğundan ötürüdür. Binaen aleyh, Hz. Peygamberden sadır olan şey, ancak zahire ve sathî bir bakışa göredir. Dolayısıyla itab şeklindeki bu söz Allah'ın: «Hay Allah afiyet veresice, ş (özrnde) sadık olanlar sana besbelli oluncaya ve sen yalancıları bilinceye kadar, neden izin verdin onlara?» (20) tarzındaki sözü gibidir. Bu hususun böyle takrir edilmesi gerekir. İlim her şeyi bilen Allah'a mahsusdur. İyi düşünmek ve Resulullah (sav) a karşı çok dikkatli ve edepli olmak zorundayız» (21).

Konavi'nin yukarıdaki müdekkikane yorumuna aynen katılıyor ve her hangi bir şey ilâve etmeye lüzum görmüyoruz.

5 — Ebussu'ud Efendi: Bu büyük müfessir de «Amm (zengin olduğu için) kendisini müstağni gören adam (yok mu?) işte sen onu karşına alıyorsun» (22) tarzındaki âyet-i kerimeleri tefsir ederken aynen şöyle diyor: «Burada, Hz. Peygamber'in bu Kureşli müşriklerle sohbet etmekten tam manasiyle vazgeçirilmesi istenmektedir. Zira şüphe yoktur ki sırt çeviren bir kimseye yönelmek, büyüklerin şânından değildir» (23).

Ebussu'ud Efendi'nin: «Zira şüphe yoktur ki, sırt çeviren bir kimseye yönelmek, büyüklerin şânından değildir» tarzındaki ifadesini Hz. Peygamber (sav) in bahis konusu edildiği bir yerde kabule şayan görmek mümkün değildir.

6 — Nahcivani: Bu müfessir «Yüzünü ekşitip çevirdi. Kendisine o a'ma geldi diye» (24) âyetini tefsir ederken şöyle der: «Allah taâlâ rıza gösterilmeyen bu gafletten dolayı ilâhî gayret ve hamiyetin kemâlini izhar etmek üzere, sevgilisine doğrudan doğruya hitap etmeyip, «yüzünü ekşitip çevirdi» tarzında gaib siğası kullandı. Ve sonra kemâl-ı tedib için hitaba dönüş yaptı ve «(O'nun hâlini) sana hangi şey bildirdi? Belki o, (senden öğrenecekleriyle) temizlenecekti» (25) diye buyurdu (26).

Nahcivani'nin: «Rıza gösterilmeyen bir GAFLETTEN dolayı...» ifade-

(20) et-Tevbe, 43.

(21) Konavi, VII, 42.

(22) Abese, 5 - 6.

(23) Ebussu'ud Efendi, İrşadu'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerim, IX, 108, Daru İhyai't-Turasl'l-Arabi, Beyrut.

(24) Abese, 1 - 2.

(25) Abese, 3.

(26) Ni'metullah Nahcivani, el-Fevatihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefatihü'l-Ğaybiyye, II, 484 - 485.

sinde Hz. Peygamber'e gafler isnad edilmiştir ki, bu, nübüvvet makamına layık değildir ve Resulullah kesinlikle bundan münezzehtir.

7 — Muhammed Ali es-Sabuni: Bu zat da bahis konusu âyetlerin tefsirinde Alusi'nin evvelce zikredilen ibaresini aynen nakleder ve aynı hataya düşer (27).

Konuyu daha fazla uzatmamak için bu yedi müfessirin Abese sure-sindeki itabla ilgili tefsirleriyle iktifa ediyoruz. Ancak şunu da ilâve edelim ki, bunlar gerçekten büyük şahsiyetlerdir. Ve hiçbir zaman küçüm-senemeyecek derecede hizmetler ifa etmişlerdir. Fakat bu hususta az ve ya çok ifrata kaçmış oldukları da bir gerçektir. İşte biz burada bu gerçeği dile getiriyoruz.

'Abese Suresi'ndeki itabın yumuşak bir itab olduğunu söyleyen müfessirlerden bazıları da şunlardır :

1 — Kurtubi: «Yüzünü ekşitip çevirdi» (28) âyet-i kerimesini tefsir ederken şöyle der: «Bu âyet, Abdullah ibni Ümmi Mektum'dan yüz çevirdiği için Hz. Peygamber'e bir itabtır. Allah taâlâ İbni Ümmi Mektum hakkında Resulüne: «Yüzünü ekşitip çevirdi» diyerek galib sığası kullanmıştır. Yani sen yüzünü ekşitip çevirdin dememiştir. Sonra Hz. Peygamber (sav) e ünsiyet temin etsin diye Allah ona hitapla yöneldi ve şöyle buyurdu: «(Onun halini) sana hangi şey bildirdi? Belki o (senden öğrenecekleriyle) temizlenecekti» (29). Bunun benzeri Allah'ın «Sabah, akşam Rablerine sırf O'NUN cemâlini dileyerek, dua edenleri kovma» (30) âyet-i celilesidir (31).

2 — İbn Kesir: «Amma (zengin olduğu için) kendisini müstağni gören adam (yok mu?) işte sen onu karşına alıyorsun» (32) âyetinin tefsirinde İbni Kesir şöyle diyor: «Yani zengine gelince; HİDAYETE ERMESİNİ UMARAK ona yöneliyorsun» (33).

3 — Nesefi: Yukarıdaki âyeti tefsir ederken şöyle diyor: «Yani zengin olanın İMANA GELMESİNİ SON DERECE ARZU ETTİĞİN İÇİN ona yöneliyorsun» (34).

(27) Bkz. Muhammed Ali es-Sabuni, Safvetu't-Tefasir, III, 519 - 520.

(28) Abese, 1 - 2.

(29) Abese, A 3.

(30) el-En'am, 52.

(31) el-Kurtubi, el-Cami'u li Ahkâm'l-Kur'an, XIX, 212, 214, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Kahire, 1387/1967.

(32) Abese, 5 - 6.

(33) İbni Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-'Azim, VII, 212, Daru'l-Endelus, Beyrut, 1385/1966.

(34) Abdullah ibn Ahmed ibn Muhammed en-Nesefi, Tefsiru'n-Nesefi, IV, 33, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, tarihsiz.

4 — Savi : Bu zat da Abese suresinin tefsiri meyanına şöyle der : «Allah taâlâ Hz. Peygamber'i taltif ve ta'zim etmek için gaib zamirler kullanmıştır. Hz. Aişe (ra) şöyle demiştir : «Ya Resulellah, görüyorum ki Rabbin seni çok seviyor.» Binaen aleyh, sevgiliden sadır olan ufak tefek hatalar, seyenin nazarında hata değildir. Ebu'l-Hasan eş-Şazili şöyle der : «Allah'ım, hatalarımızı sevgilinin hatalarına dönüştür.» (35).

5 — el-Meraği : «Amma kendisini müstağni gören adam (yok mu?) işte sen onu karşına alıyorsun» (36) âyetinin tefsirinde şöyle der : «Zenginliği ve güçlülüğü sebebiyle, imandan ve sana nazil olan Kitabın kapsadığı bilgilerden kendini müstağni görene gelince; onun İslâma girmesi hususunda çok arzulu ve iman konusunda çok istekli olduğun için ona yöneliyorsun» (37).

6 — Kuşeyri : Kuşeyri Abese suresini tefsir ederken şöyle der : «Hitapta bir taltif vardır, şöyleki: Allah taâlâ doğrudan doğruya Hz. Peygamber (sav) e «Sen yüzünü ekşittin» dememiştir. Bilâkis bunu kinayeli olarak ifade etmiştir. Yani Resulullah'ın yüzünü ekşitmesinden gaib zamiri ile söz etmiştir. Bilâhare itab hitab zamiri ile vuku bulmuştur : «O'nun halini SANA hangi şey bildirdi?» (38).

7 — Kasimî : Bu zat da «Onun halini sana hangi şey bildirdi» âyetinin tefsiri esnasında şöyle der : «Gaib zamirinden hitap zamirine geçişte evvel-i emirde itabın doğrudan doğruya tevcihinden ötürü bir inkâr mevcuttur. Zira gaib siğasını kullanmada Resulullah'ı ta'zim vardır. Şu da var ki, hitapta yalnızlıktan sonra bir ünsiyet ve yüz çevirmeden sonra da bir yönelme mevcuttur.» (39).

Abdülkerim el-Hatib de Abese suresindeki itabı nazik ve yumuşak bir itab olarak tavsir etmektedir (40).

Et-Tahrîm Suresindeki itab âyeti hakkında Müfessirlerin görüşleri :

«Ey Peygamber, eşlerinin rızasını arıyarak Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülmeye) Allah çok bağışlıyandır, acıyandır.» (41).

(35) Ahmed es-Savi el-Maliki, es-Savi 'ale'l-Celaleyn, IV, 245, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Mısır tarihsiz. (Özetle alındı).

(36) Abese, 5 - 6.

(37) Ahmed Mustafa el-Meraği, Tefsiru'l-Meraği, XXX, 41, Mısır, 1385/1966. (III. Baskı).

(38) Abdulkerim b. Hevazin el-Kuşeyri, Lataifu'l-İşarat, III, 688, Kahire, 1983.

(39) Muhammed Cemalu'd-Din el-Kasimi, Mahasinu't-Te'vil, XVII, 6057, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Mısır, 1960.

(40) Abdulkerim el-Hatib, Ennebiyyu Muhammed, s. 232 - 233, Beyrut, 1395.

(41) et-Tahrîm, 1.

Bu olay hakkında Tefsir ve Hadis kitaplarında değişik rivayetler vardır. Buhari ve Müslim'in Hz. Aişe (ra) den tahrir ettikleri sahih rivayete göre Hz. Peygamber (sav) zevcelerinden Zeynep binti Cahş (ra) in hücrelerinde bir bal şerbeti içmiş, o hücrede mu'tadından fazla kalmıştı. Bu husus Hz. Aişe'nin gayretini mucip olmuştu. Hz. Aişe Hafsa'yı da kendisine teşrik ederek, Hz. Peygamber (sav) bunların hücrelerine girdiği zaman ağzında «MEGARİF» koktuğunu ve bunun, içtiği balı yapan arıların o fena kokulu ağaçtan almış olduklarını söylemişlerdi. Resulullah (sav) de bir daha bal şerbeti içmeyeceğini beyan ve bu hususu kimseye söylememesini Hz. Hafsa'ya tenbih buyurmuştur. Fakat Hafsa bu olayın şayi olmasında bir mahzur görmiyerek bunu Aişe'ye haber vermiştir (42).

Yukarıda zikredilen itab âyeti hakkında müfessirlerin görüşleri :

1 — Kurtubi : Bu âyeti tefsir ederken şöyle der : «Sahih olan görüş şudur ki bu, evlâ olanı terketmekten dolayı bir itabtır. Şüphesiz Hz. Peygamber (sav) den küçük veya büyük hiç bir günah sadır olmamıştır» (43).

2 — Hazin : Bahis konusu âyetin tefsirinde şöyle der : Bu tahrir, balın helâl olduğuna inanmakla beraber; ondan faydalanmaktan imtina etmek tarzındaki tahrirdir» (44).

3 — el-Hatibu'ş-Şirbini: Bu zat da şöyle der: «Bu hitap, itab metodu ile olmamıştır. İblâkis bu hitap, Hz. Peygamber'den sadır olanın yakışır bir şekilde olmadığına binaen tenbih yolu ile olmuştur» (45).

4 — Beydavi: Kadi Beydavi Tahrir suresinin birinci âyetinin sonundaki «Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.» tarzındaki ilâhî sözleri şöyle tefsir eder: «Allah çok yarlıgayıcıdır» yani senin bu ZELLENİ affeder. Çünkü Allah'ın helâl kıldığı şeyi haram saymak caiz değildir. «Allah çok esirgeyicidir.» Yani seni esirgemmiştir. Zira seni bununla muahaza etmemiş ve ismetini korumak için sana itabta bulunmuştur» (46).

Beydavi'nin «Allah'ın helâl kıldığı şeyi haram saymak caiz değildir» şeklindeki beyânını yerinde bulmuyoruz. Çünkü Hz. Peygamber (sav) Allah'ın helâl kıldığı şeyi haram saymamış, sadece o helâlden yararlanmamıştır. Helâl olan bir şeyden yararlanmamak elbetteki caizdir. Beydavi burada Zamahşeri'ye uymuş ve dolayısıyla hataya düşmüştür (47).

(42) İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, VII, 50 - 52, Beyrut, 1386.

(43) Kurtubi, XVIII, 184.

(44) el-Hazin el-Bağdadî, Lubabu't-Te'vil fi Ma'ani't-Tenzil, IV, 284, Mısır 1317

(45) el-Hatib eş-Şirbini, es-Siracu'l-Münir, IV, 324, Beyrut.

(46) Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, II, 269.

(47) Bkz. İnavetu'l-Kadi, VIII, 320; Şeyhzâde, IV, 510 - 511.

5 — es-Savi : Bu zat da şöyle der : «Bu hitab Resulullah'ın son derece ta'zimini iş'ar eder. Zira Allah taalâ, zevcelerinin rızasını tahsil etmek için nefisine reva gördüğü tazyikten ve zorlamadan dolayı Hz. Peygamber'e itab etmiştir» (48).

en-Nesefi ve Ebussu'ud Efendi'nin tefsirleri de aşağı yukarı Beydavi'nin tefsir ve yorumuna benzemektedir (49).

6 — Alusi : «Ey Peygamber, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi zevcelerinin hoşnutluğunu arıyarak, niçin kendine haram ediyorsun» (50). Âyetinin tefsirinde şöyle der: «Allah taalâ'nın, itabın başlangıcında «Ey Peygamber» diyerek Resulullah'a hitap edişinde, gizli olmayan güzel bir nezaket ve Hz. Peygamber'in şanını yüceltmek vardır. Bunun benzeri Allah'ın «Ey Allah afiyet veresice, neden izin verdin onlara...» (51) tarzındaki âyet-i celiledir.. Âyette geçen tahrimden maksat, helal olandan imtina etmektir. Alusi «Allah çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir» kavli-i celilini de şöyle açıklar: «Buradâ Hz. Peygamber'in şanını yüceltmek mevcuttur, şöyleki: Hz. Peygamber'in evla olanı terketmesi, haddi zatında günah olmamakla beraber; onun yüce makamına nisbetle günah gibi sayılmaktadır. Ve Allah'ın Hz. Peygamber'e itabta bulunması, ona fazlasıyla itina etmekten başka hiçbir şey için değildir. Zamahşeri burada adeti vechiyle yanılmış ve şu iddiayı ileri sürmüştür: Hz. Peygamber helâl olanı haram saymıştır ki bu mahzurludur. Ancak Allah onu affetmiştir. İbnü'l-Münir «EL-İNTİSAF» isimli eserinde bu sebepten dolayı Zamahşeri'ye hücum etmiş ve onun büyük bir hata işlediğini tescil etmiştir (52).

Naııcivani Tahrir suresindeki bahis konusu itabın bir zelleden dolayı vuku bulduğunu söylerken (53), Şihabu'd-Din es-Sivasi ise, «Hiçbir kimse Allah'ın helâl kıldığı şeyi haram sayamaz» şeklinde şaibeli bir ifade kullanmaktadır (54). Abdü'l-Baki et-Tebrizi el-Mevlevi de tahrimden muradın helâldan imtina olduğunu beyan etmektedir (55).

Et-Tevbe Suresindeki İtab :

(48) es-Savi 'Ale'l-Celâleyn, IV, 186.

(49) Bkz. Nesefi, Tefsiru'n-Nesefi, IV, 269; İrşadu'l-Akll's-Selim, ilâ Mezayel-Kur'ani'l-Kerim, VIII, 266.

(50) et-Tahrir, 1.

(51) et-Tevbe, 43.

(52) Alusi, Ruhul-Ma'ani, XXVIII, 147 - 148.

(53) Bkz. Naııcivani, el-Fevatihu'l-İlâhiyye, II, 426.

(54) Bkz. Şihabu'd-Din es-Sivasi, 'Uyunu't-Tefasir li'l-Fudalâi's-semasir, Konya Yusufafa K. Yazma No. 5214, vrk. 211a.

(55) Bkz. Abdülbaki et-Tebrizi el-Mevlevi, Tefsir-i Tebrizi, Konya Yusufafa K. Yazma No. 5553, vrk. 821b.

«Hey Allah afiyet veresice, şu (sözünde) sadık olanlar sana besbelli oluncaya ve sen o yalancıları bilinceye kadar, neden izin verdin onlara?» (56).

Daha önce bu itabın sebebini ve hafif bir itab olduğunu belirtmiştik. Fakat esefle ifade edelim ki bazı müfessirler burada da Resulullah (sav) in o yüce nübüvvet makamına yakışmayan bir takım kaba ifadeler kullanmışlardır. Bunun yanında ekseri müfessirler buradaki itabın bir zelleden dolayı vuku bulunduğunu beyânla isabet kaydetmişlerdir. Şimdi konuyu fazla uzatmadan birkaç müfessirin görüşlerini aktaralım :

1 — ez-Zamahşeri : Tevbe suresindeki mezkûr âyeti tefsir ederken şöyle der: «Allah seni af etmiştir» sözü cinayet işlemekten kinâyedir. Çünkü af etmek cinayeti takip eder. Buna göre âyetin manası şudur: Hata ettin. Yaptığın şey ne kötüdür» (57).

Zamahşeri bu açıklaması ile kaba davranmıştır. Böyle bir ifade Hz. Peygamber'in yüce nübüvvet makamına uygun düşmemektedir. Halbuki o, bu bapta Kur'an üslubuna uymalıydı. Zira Allah taâlâ evvela Resulüne «Allah seni af etmiştir» diye söze başlar sonra matlup olan gâyeye geçiş yapar. Bu Kur'anî üslupta, Zamahşeri'nin üslubundaki sertlik ve kabalık kadar bir güzellik ve incelik mevcuttur. Zamahşeri'nin, aklın peşinden yürümesi, her mutezili düşünür gibi akli her şeyde delil ittihaz etmesi keyfiyeti, onu, Peygamberleri diğer insanlarla aynı kefeye koyup, tefsirinde makamlarına layık olmayan ibarelerle aleyhlerinde hüküm vermesine vesile olmuştur (58).

2 — Beydavi : Beydavi ise, bu konuda şöyle der: «Ayette geçen af Hz. Peygamber'in hata etmiş olmasından kinâyedir. Zira aff, hatanın peşinden gelir (59). Görüldüğü gibi, Beydavi her ne kadar Keşşaf sahibi gibi kaba ifadeler kullanmamış isede; onun ibaresinde de zihnimizi karıştıracak mahiyette bazı unsurlar mevcuttur.

3 — Ebussu'ud Efendi : Bahis konusu âyeti tefsir ederken şöyle der: «Allah'ın, Hz. Peygamber'e tevcih ettiği hitabı itaba işaret eden bir üslupla değil de bir aff müjdesiyle başlamasında Resulullah'ın zatını gözetmenin, anlaşma ve karara varmak için, yapılan güzel bir görüşme ve nazik bir diyalog hususunda Hz. Peygamber'e bir taahhüdün mevcudiyeti akıl sahiplerine gizli olmayan bir husustur (60).

(56) et-Tevbe, 43.

(57) el-Keşşaf, II, 195.

(58) Dr. Ömer Havays, Eseru'l-Balağati fi Tefsiri'l-Keşşaf, s. 171, Bağdat, 1390/1970.

(59) Envaru't-Tenzil, I, 199.

(60) İrşadu'l-'Akli's-Selim, IV, 69.

Ebussu'ud Efendi devamla şöyle söyler : «Affın, cinayetten ibaret olduğunu, âyetin manasının: «Sen hata ettin, yaptığın şey ne kötüdür» şeklinde cereyan ettiğini iddia eden şahıs (61), and olsun ki, hata etmiş, suidepte bulunmuş, söylediklerinde ve yazdıklarında son derece kötü davranmıştır. Haydi diyelim ki «AFF» kinayedir. Acaba bu kinayenin açıkça zikredilip, cinayetin açıkça zikredilmeyişi, hitapta bir taltif ve itabta bir tahfif için değil midir? Ve yine diyelim ki, «AFF» hatayı gerektirir. Fakat affın gerektirdiği bu hata, Resulullah (sav) hakkında kötü sözleri sarfetmeyi doğrulayacak veya çirkinliğin hayret edilecek bir dereceye ulaştığını vurgulayan «ne kötüdür» terkibiyle çirkin göstermeyi caiz kılabilecek derecede midir?» (62).

4 — Taftazani : Sa'du'd-Din et-Taftazani de mezkûr itab hakkında şöyle der: «Allah'ın, Hz. Peygamber'e: «Allah seni aff etmiştir» tarzındaki itabı, hitapta bir talattuftur, en faziletli olanı terketmeye karşılık bir itabtır ve nihayet işlerin tedbiri ve tedviri hususunda ihtiyatlı davranmaya bir irşattır (63).

Biz de Şeyhu'l-İslâm Ebussu'ud Efendi ile 'allame Taftazani'nin görüşlerini benimsiyor ve Resulullah (sav) in yüce makamına en uygun olanın böyle bir yaklaşım olduğuna inanıyoruz.

El-Enfal Suresindeki İtab :

«Hiçbir Peygamberin yer yüzünde ağır basıp (har pedip) zaferler kazanıncaya kadar esirler alması vaki olmamıştır. Siz geçici dünya malını arzu ediyorsunuz (fidye almak suretiyle). Halbuki Allah âhireti ister. Allah azizdir. Hakimdir. Eğer Allah'ın geçmiş bir yazısı (Levh-i Mahfuz'da) olmasaydı, aldığınız (fidye) de size herhalde büyük bir azab dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganimetten (fidye de ganimet cümlesindedir) helâl ve hoş olarak yeyin. Allah'tan korkun» (64).

Bu itab âyeti hakkında da kısaca bazı müfessirlerin yorumlarını zikredelim :

1 — Zamahşeri : Şöyle der: «Bu, ictihatta bir hata idi» (65).

2 — Beydavi : Şöyle der : «Bu âyet, Peygamberlerin ictihad ettiklerine ve bazan ictihadlarında yanıldıklarına, fakat yanılmalarının devam etmediğine delâlet eder» (66).

(61) Ebussu'ud burada Zamahşeriye cevap veriyor.

(62) İrşadu'l-'Akli's-Selim, IV, 69.

(63) Taftazani, Şerhu'l-Makasid, II, 197, Muharrem Efendi Mat. İst. 1305.

(64) el-Enfal, 67 - 69.

(65) el-Keşşaf, II, 176.

(66) Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, II, 190.

3 — Kuşeyri: Bahis konusu âyetin tefsirinde şöyle der: «Hz. Peygamber (sav) esirlerden fidye aldı. Bu husus caiz idi. Zira Hz. Peygamber'in ismetine hükmetmek farzdır. Fakat şayet fidye almasaydı evlâ olurdu.» (67).

4 — Ebussu'ud Efendi: el-Enfal suresinin mezkûr 67 - 69. âyetlerini tefsir ederken âyetlerin nüzul sebebini izah eder ve Allah'ın, icthatta hata edenleri muahaza etmiyeceğini belirtir (68).

Müfessirler yukarıdaki âyetlerin nüzul sebebini şöyle izah ederler: Bedir günü düşmandan yetmiş esir getirildi. Hz. Peygamber bunlar hakkında ashabına danıştı. Hz. Ebubekir fidye alınıp saliverilmelerini, Hz. Ömer işe, öldürülmelerini teklif etti. Hz. Peygamber (sav) Hz. Ebubekir'in görüşünü benimsedi ve fidye alınmasını uygun buldu. İşte bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu (69).

Şi'aya göre İtab Âyetleri :

Şi'a müfessirlerden bazılarının itab âyetleri hakkındaki görüşlerini kısaca seredelim :

1 — Mulla Muhsin el-Kâşi: İmamiyye İsna 'Aşeriyye'nin gulatından-
dır (öl. 1090/1679) İtab âyetlerini zahire göre tefsir etmez. Meselâ 'ABESE suresinin ilk âyetlerini tefsir ederken, bütün ehl-i sünnet müfessirlerince kabul edilen tefsirleri kabul etmez ve bu itabın Hz. Osman (ra) a tevcih edildiğini iddia eder. Zira ona göre bu gibi itablar Hz. Peygamber'in makamına layık değildir (70).

2 — Seyyid Abdullah el-'Alevi: Bu da itab âyetlerini kabul etmiyor. Yani Hz. Peygamber'e itab olmaz diyor. Ona göre itab âyetleri Hz. Peygamber'in makamına uygun düşmemektedir. Mesela «'ABESE» suresinin ilk âyetlerindeki itabın Beni Ümeyye'den birine yöneltildiğini iddia eder (71).

3 — Sultan. Muhammed el-Horasani: Bu da itabın Hz. Peygamber'e layık olmadığını söyler. Ona göre «'ABESE» suresindeki itab, velevki Hz. Peygamber'e de olsa, bu, tariz yoluyla başkasıdır. Yani gerçekte hitab ve itab Hz. Peygamber'e değil de başkasıdır (72).

(67) Kuşeyri, Lataifu'l-Işarat, I, 638.

(68) İrşadu'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezayî'l-Kur'ani'l-Kerîm, IV, 36.

(69) Bkz. Beydavi Tefsiri, I, 190; Safvetu't-Tefasîr, I, 513 (özetle alındı).

(70) Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Mufessîrûn, II, 167, Kahire, 1381/1961.

(71) a.g.e., s. 191.

(72) a.g.e., II, 227.

4 — Muhammed Hüseyin et-Tabatabai: 'Abese suresinin tefsirinde şöyle der: Ehl-i Sünnet müfessirlerine göre itab, Hz. Peygamber'dir. Bazı Şi'a rivayetlerine göre ise, itab Ümeyye oğullarından birine tevcih edilmiştir. Keyfiyet ne olursa olsun, bu surenin gayesi, zenginleri fakirlere tercih edenleri itab etmektir.» Tabatabai bu konudaki rivayetleri aktardıktan sonra şöyle devam eder: «'Abese suresinin ilk âyetlerinde kasdedilen kişinin Hz. Peygamber olduğu hususu açık değildir. Bilâkis bu âyetlerde murad olan şahsın başkası olduğu daha açıktır. Zira yüz çevirmek, yüz ekşitmek Resulullah'ın vasıflarından değildir. O, irşad olmak isteyen müminlere şöyle dursun, düşmanlarından bile yüz çevirmezdi. Sonra zenginlere yönelmek, fakirlerden de yüz çevirmek, Hz. Peygamber'in güzel ahlakına uygun düşmez. Zira Allah taâlâ NÜN suresinde Hz. Peygamber'in ahlâkını yüceltmıştır. Bu sure 'ALAK suresinden sonra nazil olmuştur. Şimdi Allah bi'setinin başlangıcında Hz. Peygamberi överken, nasıl olur da sonradan bundan vaz geçer ve onu azarlar? Bunu akıl kabul eder mi?» (73).

Şi'anın, İtabın Hz. Peygamber'in yüce makamına layık olmadığını beyan etmelerini samimi bulmuyoruz. Zira kanaatımızca itabın, Hz. Osman'a veya Ümeyye oğullarından birine tevcih edildiğini tescil etmek için bu yola baş vuruyorlar. İtabın, Hz. Osman'a veya Ümeyye oğullarından birine tevcih edilmesi iddiası, bu konuda gelen rivayetlere ters düştüğü gibi, akla da muğayirdir. Dolayısıyla Şi'anın bu husustaki görüş ve iddialarını kabul etmemiz mümkün değildir.

İtab âyetleri hakkında değişik müfessirlerin görüşlerini kısaca arzettikten sonra şimdi de Peygamberlerin ismetleri hakkında birkaç cümle serd edelim ve konumuzu bir SONUÇ ile noktallayalım :

İlâhî hikmet peygamberlerin yaradılış ve ahlâk bakımından insanların en mükemmelleri, ilim yönünden en üstünleri, soyca en şerefliileri, sözcü en doğru söyleyenleri ve zekâ itibarıyla da en güçlüleri olmalarını gerektirmiştir. Allah, Peygamberleri, tiksindirici hastalıklar gibi beşeri ayıplardan da korumuştur.

İlâhî inayet ve Rabbanî hidayet Peygamberleri kuşatmış ve gözetmiştir. Allah, Hz. Peygamber (sav) e şöyle buyurmuştur: «Rabbının hükümüne karşı sabırlı ol. Şüphesiz sen bizim gözetimimiz altındasın» (74).

Allah Peygamberleri günah işlemekten de korumuştur. Dolayısıyla onların yaşayışları kendi nefisleri için olmamıştır. Onlar hidayet rehberle-

(73) Muhammed Hüseyin, et-Tabatabai, el-Mizân fî Tefsiri'l-Kur'an, XIX, 330; XX, 203.

(74) et-tur, 48.

rıdır, örnek şahsiyetlerdir. Takip ettikleri yol mutlaka izlenmelidir. Sünnetleri vefatlarından sonra insanlık alemine bütün gerçekleri öğretmiş ve zulmet perdelerini yırtmıştır. Eğer Peygamberler insanî kemâle sahip olmasalardı; insanlar onları küçümser ve hiç kimse onlara uymazdı. Şayet Peygamberler yalancı ve hain olsalardı; çirkef bir hayat yaşasaydı, kendilerine güven zayıflar ve irşad edici değil de saptırıcı olurlardı. Ve böylece gönderilmelerinin hikmet ve manası kalmıyacaktı. Bütün peygamberler İslâm nazarında günahlardan masumdurlar. Bazı Peygamberlerden sudur eden zellelerden dolayı İTAB vuku bulmuş ise de; bu zelleler, ahlakla, inançla ilgisi olmayan ve yüz kızartıcı bir karakter taşımayan hususlardır (75).

Bir zelleden dolayı vuku bulan itab, Peygamberin yüce makamına hiçbir hâlel getirmez. Çünkü itab, sevginin bakasına ülfet ve sohbetin devamına delâlet eder. İtabtan maksat, ruhlardaki yalnızlığı gidermektir. Çünkü itab sebebiyle kalplerdeki sevgi zuhur eder içteki gizli mahabbet pekiştirilmiş olarak açığa çıkar. Eğer gizli mahabbet kalmazsa, diyalog bütünüyle kesilir ve artık itaba lüzum kalmaz. Şair şöyle der:

«İtab olmayınca sevgi de olmaz,
İtab sürdüğü sürece sevgi de sürer.»

Demek ki itab ancak sevenle sevgilisi arasında cereyan eder (76).

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'de mahdud sayıda bazı itab âyetleri vardır. Bu itab âyetlerinin muhatabı Hz. Peygamber (sav) dir. Şi'a müfessirlerinin iddia ettikleri gibi Hz. Osman (ra) veya Ümeyye oğullarından biri değildir. İtab âyetlerinin mevcudiyeti, Hz. Peygamber'in yüce nübüvvet makamına zerre kadar hâlel getirmemektedir. Zira itab, bir zelleden dolayı vuku bulmuştur. İtaba sebep olan bütün olaylarda Resulullah (sav) in niyyeti son derece halisana idi. Fakat buna rağmen terk-i evlâdan dolayı itab meydana gelmiştir.

Bazı Ehl-i Sünnet müfessirlerinin iddia ettikleri gibi Kur'an-ı Kerim'de sert itab yoktur. Biz bütün itabları son derece yumuşak ve gâyet müşfik

(75) 'Afif Abdu'l-Fettah Tabbara, Ma'a'l-Enbiyâi fi'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 19-20, Daru'l-İlmi li'l-Melâyin, Beyrut (V. Baskı); Taftazani, Şerhu'l-Akaid, s. 222, İstanbul, 1304.

(76) İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, el-Fevaidu'l-Muşavvik ilâ Ulumi'l-Kur'ani ve İlmi'l-Beyân, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1402/1982, s. 305 - 306; Muhammed Muhyi'd-Din Şeyhzâde, İstanbul, 1283, IV, 482.

olarak mtala ediyoruz. Çünkü Araplar arasında: «Büyük kişi, mert insan itabta aşırı gitmez» diye bir darb-ı mesel vardır. řu halde büyükler byg Allah taalâ nasıl olur da sevgilisi Hz. Muhammed (sav) hakkında itabta bulunurken aşırı gider ve sert bir itabla onu itab eder? Kaldı ki itab, sevginin bakasına ve lfetin devamına delâlet eder.

Her konuda olduğu gibi bu konuda da özellikle ifrattan ve tafritten kaçıncalıdır. İtabın olmadığını ileri sürmek meseleyi hall etmediği gibi; itabın sert olduğunu iddia etmek dedoğru değildir ve Hz. Peygamber'in yüce nübüvvet makamına uygun düşmemektedir.

Mümin, Hz. Peygamber'in bahis konusu olduğu bu gibi konularda çok hassas olmak zorundadır. Yersiz bir tesbit veya aşırı bir ifade Hz. Peygamber (sav) in yüce nübüvvet makamına uygun düşmez. Ve böyle bir davranış Resulullah'ı rahatsız eder. O'nu rahatsız eden, ona ezilyet verenler ise; el-Ahzab suresinin 57. yetinde zikredildiği vechiyle, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılır. şeyhulislm Ebussu'ud Efendi mezkûr âyeti ve el-Ahzab 53. yeti tefsir ederken şöyle der: «Hz. Peygamber'e eziyet etmek doğrudan doğruya Allah'a eziyet etmektir ve Allah'ın gazabını mu-ciptir.» (77).

Allah'ın sonsuz salat v selamı en son ve en büyük Peygamber Hz. Muhammed'e ve btn peygamberlere olsun...

THE SIGNS CONCERNING THE REBUKE IN THE HOLY QUR'AN

The 'itb which is an Arabic term, means literally blaming, rebuking, and scolding. Its meaning in the Holy Qur'an is: For having quitted the best, a rebuke has been directed to the Prophet Mohammad (peace be upon him) bey God.

In this issue, we shall examine the limited signs of rebuke in the Holy Qur'an, and evaluate the tiaws held bay various sects and schools of Qur'anic interpretation. Meanwhile, we shall try to emphasize specifrecally those who make extreme interpretations on this matter, and those who hit directly the exact meanings of these signs. The occurunce of the signs conserning with the rebuke, i.e. İtb, does not do any harm to the prophatic authority of the prophet Mohammed, since the rebuke has taken place for having being quitted the best thing by the Prophet

(77) İşadu'l-Akıl's-Selim il Mezye'l-Kur'ani'l-Kerim, IV, 77 - 78; VII, 114.

as I said above. Moreover the rebuke happened in the result of a small mistake signifies the permanency of the loving and acquaintanceship between the Prophet Mohammad and God. In all events which had caused the action of rebuke, the intention of the Prophet Mohammad had been entirely sincere. However, in spite of his sincerely intention, the rebuke has been given to him by God.

In my opinion, all signs concerning the rebuke in the Qur'an are of kindly and tenderly character; because it would be impossible to think that God the Almighty has rebuked severely his beloved apostle, the Prophet Mohammad.

According to the Islamic Religion, all of the Prophets are innocent and exempt from sins. Such rebukes that directed to any Prophet for having made a small false cannot be concerned with the moral and belief, since these mistakes do not contain any blameworthy actions.